

Aegean Working Papers in Ethnographic Linguistics

Vol 3 (2021)

Ειδικό τεύχος: Γλώσσα, πανδημία, γλωσσολογία

AWPEL (3) 2021

ΕΙΔΙΚΟ ΤΕΥΧΟΣ

Γλώσσα, πανδημία, γλωσσολογία

Publish-as-you-go*

*Αυτό το τεύχος εκδίδεται με τη μορφή publish-as-you-go. Δηλαδή τα κείμενα δημοσιεύονται σταδιακά, με τη σειρά που ολοκληρώνονται. Όταν ολοκληρωθεί αυτή η διαδικασία, θα αναρτηθούν τα τελικά περιεχόμενα και η εισαγωγή.

AWPEL Vol. 3 2021

Cover

ISSN 2858-2801

Αφηγηματικές όψεις νομιμοποίησης/αντίστασης σε χιουμοριστικά τραγούδια για την πανδημία:

Ράνια Καραχάλιου

Copyright © 2022

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

To cite this article:

Καραχάλιου Ρ. (2022). Αφηγηματικές όψεις νομιμοποίησης/αντίστασης σε χιουμοριστικά τραγούδια για την πανδημία: Μια πρόταση κριτικού γραμματισμού. *Aegean Working Papers in Ethnographic Linguistics*, 3, 247–272. Retrieved from <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/awpel/article/view/30238>

Αφηγηματικές όψεις νομιμοποίησης/αντίστασης σε χιουμοριστικά τραγούδια για την πανδημία: Μια πρόταση κριτικού γραμματισμού

Ράνια Καραχάλιου

Πανεπιστήμιο Πατρών
karahaliou@upatras.gr

Περίληψη

Στόχος του άρθρου είναι να καταδείξει πώς τα κείμενα μαζικής κουλτούρας με κεντρική θεματική τον κορονοϊό μπορούν να αξιοποιηθούν στην εκπαιδευτική διαδικασία για την ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης. Ειδικότερα, αναλύονται δύο βίντεο κλιπ κωμικών τραγουδιών του Θέμου (Αρίκος) Ρίζου, με έμφαση στα καθεστώτα αλήθειας τα οποία αναπαράγουν ή/και αμφισβητούν. Με επίκεντρο τη σημειωτική (γλωσσική και οπτική) αναπαράσταση, αποκαλύπτεται πώς το χιούμορ συμβάλλει καταλυτικά τόσο στην κατασκευή ταυτοτήτων νομιμοποίησης όσο και αντίστασης απέναντι στις ηγεμονικές μορφές διαχείρισης της «αλήθειας».

1. Εισαγωγή

Ο κορονοϊός ανιχνεύεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα τις 26 Φεβρουαρίου 2020, ενώ στις 12 Μαρτίου καταγράφεται ο πρώτος θάνατος. Έκτοτε, η κυβέρνηση λαμβάνει μέτρα αντιμετώπισης του ιού ανάλογα με την ανοδική/καθοδική πορεία των κρουσμάτων, όπως το κλείσιμο των δημόσιων και ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, η αναστολή της λειτουργίας λιανεμπορίου και της εστίασης, η τηλεεκπαίδευση κ.λπ. Η καθημερινότητα αλλάζει δραματικά. Ο δημόσιος λόγος κατακλύζεται από νέους όρους (βλ. Κατσογιάννου & Στεφανίδου 2020), δίνεται έμφαση στην ατομική ευθύνη (βλ. διαφημιστικές καμπάνιες #Μένουμεσπίτι), ενώ οι απείθαρχες «ατομικότητες» όπως και οι συναθροίσεις σε πάρκα τιμωρούνται για χάρη του «εθνικού καλού» (Αρχάκης 2020β). Στις 23 Μαρτίου 2020, επιβάλλεται το πρώτο λοκντάουν με διάρκεια έως τις 4 Μαΐου 2020, ενώ στις 7 Νοεμβρίου 2020 εφαρμόζεται το δεύτερο λοκντάουν που διήρκησε σχεδόν δύο μήνες.

Κινούμενη στο πλαίσιο της Ανάλυσης Λόγου και του Κριτικού Γραμματισμού, στόχος μου είναι να αναδείξω ότι τα χιουμοριστικά τραγούδια με θέμα τον κορονοϊό μπορούν να αξιοποιηθούν κατάλληλα στην εκπαιδευτική διαδικασία με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης (critical language awareness, Fairclough 1992). Με άλλα λόγια, μέσω της διδακτικής πρότασης, επιδιώκω οι μαθητές και οι μαθήτριες να καταστούν ικανοί και ικανές να προσεγγίζουν χιουμοριστικά κείμενα με (ανα)στοχαστικό τρόπο και να ανιχνεύουν τις ιδεολογικές φορτίσεις που τα εμποτίζουν.

2. Θεωρητικό πλαίσιο

2.1 Εξουσία, κριτικός γραμματισμός και μαζική κουλτούρα

Βασικός θεωρητικός άξονας και κινητήριο μοχλός της κριτικής παιδαγωγικής αποτελεί η έννοια της *εξουσίας* (power, Yoon & Sharif 2015: 10). Σύμφωνα με τον Φουκώ, η εξουσία συνδέεται άρρηκτα με τις διαδικασίες παραγωγής, ρύθμισης, διανομής, και διάδοσης *δηλώσεων* (statements) που εκλαμβάνονται ως «αλήθεια», συμβάλλοντας στην αναπαραγωγή και διαίωνιση συγκεκριμένων «καθεστώτων αλήθειας» (regimes of truth), δηλαδή παγιωμένων, και συχνά μη αμφισβητήσιμων αντιλήψεων, για το τι θεωρείται πραγματικό (Foucault 1980: 133· βλ. Janks 2010: 14· Αρχάκης & Τσάκωνα 2011: 204). Ζητούμενο για τον Φουκώ, και κατ' επέκταση για την κριτική εκπαίδευση, αποτελεί η απαγκίστρωση των καθεστώτων αλήθειας από τις πολιτισμικές, κοινωνικές και οικονομικές μορφές ηγεμονίας (ό.π.). Με άλλα λόγια, στόχος είναι να τεθούν υπό αμφισβήτηση οι ηγεμονικές κατασκευές της αλήθειας που κυκλοφορούν στη δημόσια σφαίρα. Στο πλαίσιο της αποδόμησης των κυρίαρχων λόγων, ο *κριτικός γραμματισμός* (critical literacy), ως παιδαγωγική πρακτική, προσβλέπει στη δημιουργία εκπαιδευτικών προγραμμάτων που αποκαλύπτουν κοινωνιογλωσσικές ανισότητες και διακρίσεις (Baynham 2000). Υπό αυτή την οπτική, τα κείμενα εκλαμβάνονται «ως ιδεολογικές κατασκευές που προωθούν μια συγκεκριμένη οπτική του κόσμου και συντηρούν συγκεκριμένες σχέσεις εξουσίας» (Στάμου, Αρχάκης & Πολίτης 2016: 31). Προκειμένου να ανιχνευτούν οι ασυμμετρίες στον λόγο, ο/η εκπαιδευτικός καλείται να εστιάσει τόσο στο μικροεπίπεδο ανάλυσης, δηλαδή στα γλωσσικά μέσα που δομούν και οργανώνουν τα κείμενα, όσο και στο μακροεπίπεδο, δηλαδή στο εκάστοτε κοινωνιοπολιτισμικό πλαίσιο παραγωγής του κειμένου και στα αξιακά πρότυπα που διαιώνίζει ή αμφισβητεί.

Τα τελευταία χρόνια δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην αξιοποίηση της *μαζικής κουλτούρας* (pop culture) στην εκπαιδευτική διαδικασία, δηλαδή κειμένων που διαχέονται μαζικά μέσω διαδικτύου, τηλεόρασης κ.λπ. και εμφανίζουν ευρεία διάδοση (βλ. μεταξύ άλλων Dyson 1997· Alvermann, Moon & Hagoood 1999· Marsh & Millard 2001· Smith, Smith & Bobbitt 2008). Όπως επισημαίνουν οι Alvermann, Moon & Hagoood (1999: 4), η κριτική ανάγνωση των κειμένων μαζικής κουλτούρας καθίσταται επιτακτική για δύο βασικούς λόγους: α) για να μπορούν οι μαθητές/τριες να θέτουν υπό αμφισβήτηση τα (νεανικά) πρότυπα που προβάλλει/επιβάλλει η μαζική κουλτούρα και β) για να μπορούν να αξιολογούν τον καταγισμό πολυτροπικών μηνυμάτων που κατακλύζουν την καθημερινότητά τους από κοινωνικής, πολιτικής, οικονομικής και αισθητικής πλευράς. Παράλληλα, η αξιοποίηση της μαζικής κουλτούρας στην εκπαιδευτική διαδικασία καταργεί τα όρια μεταξύ εξωσχολικής και σχολικής πραγματικότητας (τέτοιου είδους κείμενα βρίσκονται πρώτα στις προτιμήσεις των μαθητών/τριών), συμβάλλοντας καταλυτικά στην ενεργή εμπλοκή των εκπαιδευόμενων (Στάμου, Αρχάκης & Πολίτης 2016: 17).

Στην ανάλυση στρέφω την προσοχή μου σε ένα κειμενικό είδος μαζικής κουλτούρας που ανήκει στη μυθοπλασία και δεν έχει μελετηθεί ιδιαίτερα, τα βίντεο κλιπ τραγουδιών που αναρτώνται στην πλατφόρμα του YouTube.

2.1 Κορονοϊός, μουσική, χιούμορ και αφήγηση

Η πανδημία ενέπνευσε τους καλλιτέχνες και τις καλλιτέχνιδες να δημιουργήσουν. Από πλευράς μουσικής, γράφτηκαν πλήθος τραγουδιών που λειτούργησαν ως (Langley & Coutts 2020· Parivudhiphongs 2020):

- ένας πρακτικός και παιγνιώδης τρόπος μετάδοσης σημαντικών πληροφοριών για τον κορονοϊό, όπως για τα μέτρα αυτο-προστασίας, με τη ρίμα να παίζει σημαντικό ρόλο στην αποτύπωση των οδηγιών (βλ. για παράδειγμα το διαφημιστικό σποτ αντισηπτικού στη μελωδία του δημοφιλούς παιδικού τραγουδιού «Χαρωπά τα δυο μου χέρια τα χτυπώ»)¹. Επίσης τα τραγούδια χρησιμοποιούνται ως μέρος της κυβερνητικής εκπαιδευτικής πολιτικής (βλ. για παράδειγμα την καμπάνια #Μένουμεασφαλείς για τους/τις μικρούς/ές μαθητές/τριες),²
- μέσο έκφρασης ευγνωμοσύνης προς το υγειονομικό προσωπικό και συμπαράστασης στους/τις ασθενείς,
- ψυχαγωγικό μέσο που προκαλεί το γέλιο, συμβάλλοντας στην εκτόνωση του φόβου και του άγχους.

Στο άρθρο αυτό, ασχολούμαι με την τελευταία πτυχή, καθώς εξετάζω βίντεο κλιπ χιουμοριστικών αφηγηματικών τραγουδιών, δηλαδή τραγουδιών που συνδυάζουν δύο κειμενικούς τρόπους, το χιούμορ και την αφήγηση.

Σύμφωνα με τη Γενική Θεωρία του Γλωσσικού Χιούμορ (Attardo 2001), θεμέλιος λίθος του χιούμορ αποτελεί η *ασυμβατότητα* (incongruity), δηλαδή η αναντιστοιχία ανάμεσα σε τι αναμένεται να συμβεί και στο τι πραγματικά συμβαίνει. Ως προς το κειμενικό είδος των τραγουδιών, το χιούμορ ενεργοποιείται μέσα από ποικίλους μηχανισμούς όπως οι αναφορές σε προηγούμενα ή συγκεκριμένα μουσικά στίλ, οι αλλαγές στον ρυθμό, η επένδυση της μουσικής με αστείους στίχους, οι απροσδόκητες μελωδίες, το βίντεο κλιπ κ.λπ. (Tereno & Ridanpää 2016).

Η αφήγηση περιλαμβάνει την εξιστόρηση μιας χρονικής διαδοχής γεγονότων (Labov 1972: 375), εντούτοις, δεν αποτελεί απλώς μια ακολουθία συμβάντων αλλά κωδικοποιεί «κάποιου είδους ρήξη ή διατάραξη στην κανονική πορεία των γεγονότων, κάποιου είδους απροσδόκητη δράση που προκαλεί μια αντίδραση και/ή μια προσαρμογή» (De Fina 2003: 1).³ Συνεπώς, τόσο η αφήγηση όσο και το χιούμορ βασίζονται στην ανατροπή της κανονικότητας, στη ρήξη των συμβάσεων (Karachaliou & Archakis 2018).

Λόγω της έμφασης στην ασυμβατότητα, το (αφηγηματικό) χιούμορ μπορεί να λειτουργήσει ως μηχανισμός στοχοποίησης και στιγματισμού προσώπων, ομάδων, θεσμών, αντιλήψεων κ.λπ. (Τσάκωνα 2013: 22). Υπό αυτή την οπτική, με ενδιαφέρει να εξετάσω στα χιουμοριστικά τραγούδια την οικοδόμηση δύο ειδών αφηγηματικών ταυτοτήτων: των *ταυτοτήτων νομιμοποίησης* (legitimizing identities) και των *ταυτοτήτων αντίστασης* (resistance identities, Castells 2010, βλ. επίσης Αρχάκης 2020α). Στην πρώτη περίπτωση, οι ταυτότητες εισάγονται/υπαγορεύονται από τους κυρίαρχους θεσμούς για να επεκτείνουν και να εκλογικεύσουν την επίδρασή τους στους *κοινωνικούς δράστες* (social actors), και ως εκ τούτου να διατηρήσουν την ηγεμονία τους μέσω μιας *κοινωνίας πολιτών* (civil society), ενώ

¹ <https://www.youtube.com/watch?v=Kk6AQUkM0m0>

² <https://www.youtube.com/watch?v=PnR5wI4yzPA>

³ Οι μεταφράσεις των αποσπασμάτων είναι της γράφουσας.

στη δεύτερη, οι ταυτότητες συγκροτούνται από δράστες που στιγματίζονται και απαξιώνονται από τους κυρίαρχους θεσμούς, οδηγώντας στη δημιουργία *κοινοτήτων* (communities, Castells 2010: 8-10).

3. Δεδομένα & Μεθοδολογία

3.1 Δεδομένα

Τα δεδομένα μου αποτελούνται από δύο βίντεο κλιπ χιουμοριστικών τραγουδιών με θέμα τον κορονοϊό από τον καλλιτέχνη Θέμο Ρίζο (στίχοι-μουσική), καθώς και από τα σχόλια που συνοδεύουν τις αναρτήσεις. Το πρώτο έχει τίτλο *Καταδίκη (Αγκαλιά με τ' αντισηπτικά)* και αναρτήθηκε στο YouTube μια μέρα πριν από την έναρξη του πρώτου λοκντάουν (22 Μαρτίου 2020). Στις μέρες που ακολούθησαν (από τις 23 Μαρτίου έως και τις 4 Μαΐου) επιβλήθηκε ο περιορισμός της κυκλοφορίας και μετακίνησης των πολιτών, πλην εξαιρέσεων, όπως η μετακίνηση για εργασία, η προμήθεια αγαθών/φαρμάκων, η ιατρική επίσκεψη κ.λπ.

Το δεύτερο τραγούδι έχει τίτλο *Δεν κολλάει στο αεροπλάνο* και αναρτήθηκε στα μέσα Οκτωβρίου του 2020. Την περίοδο εκείνη, μεταξύ άλλων, ίσχυαν τα ακόλουθα μέτρα: απαγόρευση της λειτουργίας των καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος από τις 12:00 τα μεσάνυχτα, η απαγόρευση της συνάθροισης άνω των 9 ατόμων σε κλειστούς και ανοιχτούς χώρους, η αναστολή συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων, κινηματογραφικών προβολών και η θέσπιση ανώτατου ορίου 20 ατόμων σε τελετές.

3.2 Μεθοδολογία

Προκειμένου να εξετάσω την κατασκευή ταυτοτήτων στα βίντεο κλιπ, αξιοποιώ το τριμερές μοντέλο αφηγηματικής τοποθέτησης του Bamberg (1997, βλ. επίσης Αρχάκη & Τσάκωνα 2011· Καραχάλιου 2018). Στο επίπεδο της μικρο-ανάλυσης, χρησιμοποιώ α) τη Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday (1994) και Halliday & Mathiessen (2004) για τη γλωσσική ανάλυση, β) τη γραμματική οπτικού σχεδιασμού των Kress & van Leeuwen (2010) για την πολυτροπική ανάλυση και γ) τη Γενική Θεωρία του Γλωσσικού Χιούμορ (Attardo 2001) και συγκεκριμένα την παράμετρο της γνωσιακής αντίθεσης και του στόχου. Τέλος, για τον σχεδιασμό της διδακτικής πρότασης, καταφεύγω στο μοντέλο των πολυγραμματισμών (Cope & Kalantzis 2000, 2015· Αρχάκης & Τσάκωνα 2011).

3.2.1 Το μοντέλο της αφηγηματικής τοποθέτησης

Ο Michael Bamberg (1997) είναι ο πρώτος που συλλαμβάνει την έννοια της *τοποθέτησης* (positioning) ως εργαλείο μελέτης των ταυτοτικών συγκροτήσεων στο πεδίο της αφήγησης. Ειδικότερα, προτείνει ένα μοντέλο ανάλυσης το οποίο περιλαμβάνει τρία επίπεδα:

- *Επίπεδο 1, Τοποθέτηση στο επίπεδο της ιστορίας*: Περιλαμβάνει τον τρόπο με τον οποίο τα πρόσωπα της ιστορίας τοποθετούν το ένα το άλλο στο πλαίσιο της διαδοχής των γεγονότων. Εδώ, εξετάζονται οι γλωσσικοί μηχανισμοί κατασκευής των γεγονότων, των εμπλεκόμενων χαρακτήρων, καθώς και η μεταξύ τους διεπίδραση.
- *Επίπεδο 2, Τοποθέτηση στο επίπεδο της διεπίδρασης*: Αφορά τον τρόπο με τον οποίο το πρόσωπο που αφηγείται τοποθετεί τον εαυτό του/της απέναντι στο

ακροατήριο και αντίστροφα. Εδώ εστιάζω στα σχόλια των χρηστών/τριών YouTube.

- *Επίπεδο 3, Τοποθέτηση στο κοινωνιοπολιτισμικό πλαίσιο:* Απαντά στην ερώτηση «Πώς τα αφηγούμενα πρόσωπα τοποθετούνται απέναντι στις κυρίαρχες αξίες και νόρμες;». Σχετίζεται με τοποθετήσεις που υπερβαίνουν τα εξιστορούμενα γεγονότα και τη συγκεκριμένη αφηγηματική διεπίδραση και συνθέτουν γενικότερες πτυχές του ατόμου σε σχέση με αντιλήψεις, συμβάσεις, ιδέες, κανονικότητες του ευρύτερου πολιτικού και κοινωνιοπολιτισμικού πλαισίου.

Τα πρώτα δύο επίπεδα αφορούν το μικρο-επίπεδο της ανάλυσης, ενώ στο Επίπεδο 3 μεταβαίνουμε στο μακρο-επίπεδο, όπου εντοπίζονται οι άρρητες κοινές παραδοχές, αξίες και πεποιθήσεις της κοινότητας.

Ειδικότερα, για την ανάλυση του πρώτου επιπέδου, αξιοποιώ δύο παραμέτρους της Γενικής Θεωρίας του Γλωσσικού Χιούμορ (Attardo 2001): α) τη *γνωσιακή αντίθεση* (script opposition), δηλαδή τα δύο σενάρια/γνωσιακά σχήματα που έρχονται σε σύγκρουση προκαλώντας την ασυμβατότητα και β) τον *στόχο* (target), δηλαδή την οντότητα/ομάδα που τίθεται στο στόχαστρο του χιούμορ. Παράλληλα, αντλώ από τη Συστημική Λειτουργική Γραμματική (Halliday 1994, Halliday & Matthiessen 2004), εστιάζοντας στην *ιδεοποιητική λειτουργία* (ideational function) των γλωσσικών στοιχείων, η οποία αφορά τον τρόπο κωδικοποίησης της πραγματικότητας και επιτελείται μέσω του συστήματος της *μεταβιβαστικότητα* (transitivity). Η μεταβιβαστικότητα περιλαμβάνει τις *διαδικασίες* (processes), δηλαδή τις πράξεις που πραγματώνονται σε λεξικογραμματικό επίπεδο μέσω ρημάτων και ουσιαστικοποιήσεων, τους/τις *συμμετέχοντες/ουσες* (participants), που αφορούν τις οντότητες που εμπλέκονται στις πράξεις και πραγματώνονται μέσω ουσιαστικών, και τις *περιστάσεις* (circumstances), δηλαδή τις συνθήκες όπου επιτελούνται οι διαδικασίες π.χ. χρόνου, τόπου, τρόπου κ.λπ. και πραγματώνονται μέσω επιρρηματικών προσδιορισμών. Με βάση τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά των ρημάτων (βλ. Στάμου 2014: 173· Μανιού 2016: 72-86), οι διαδικασίες μεταξύ άλλων διακρίνονται σε:

- *υλικές* (material): ενέργειες της εξωτερικής πραγματικότητας, που προκαλούν αλλαγές στον κόσμο. Οι συμμετέχοντες/ουσες είναι ο/η *δράστης/τρια* (actor, η οντότητα που ενεργεί) και ο *στόχος* (goal, ο/η αποδέκτης/τρια της ενέργειας)
- *νοητικές* (mental): ενέργειες του εσωτερικού κόσμου που αφορούν τη γνώση, το συναίσθημα και την αντίληψη. Περιλαμβάνουν τον/τη *αισθανόμενο/η* (senser, η οντότητα που επιτελεί τη διαδικασία) και το *φαινόμενο* (phenomenon, το περιεχόμενο της διαδικασίας)
- *συσχετιστικές* (relational)-*κατηγορικές* (attributive), οι οποίες αποδίδουν σε μια οντότητα, τον *φορέα* (carrier), ένα συγκεκριμένο γνώρισμα, το *χαρακτηριστικό* (attribute)
- *λεκτικές* (verbal): πράξεις ομιλίας, διαμαρτυρίας, αμφισβήτησης κ.λπ. Περιλαμβάνουν τον/τη *λέγοντα/ουσα* (sayer) και το *λεγόμενο* (το περιεχόμενο της γλωσσικής πράξης).

Ως προς τη διαπροσωπική λειτουργία, η οποία αφορά είτε τον τρόπο με τον οποίο ο/η παραγωγός του κειμένου διεπιδρά με το κοινό είτε εκφράζει στάσεις, αξίες, συναισθήματα, δίνω έμφαση στην αξιολογική τροπικότητα που περιλαμβάνει τους

γλωσσικούς μηχανισμούς κωδικοποίησης της συναισθηματικής και συγκινησιακής φόρτισης του/της παραγωγού του κειμένου.

Παράλληλα, για τον σχολιασμό της οπτικής αναπαράστασης αξιοποιώ την ιδεοποιητική και διαπροσωπική λειτουργία από την γραμματική οπτικού σχεδιασμού των Kress & van Leeuwen (2010). Πιο συγκεκριμένα, η ιδεοποιητική λειτουργία περιλαμβάνει α) την *ταυτοποίηση*, δηλαδή τον προσδιορισμό των οντοτήτων που απεικονίζονται στην εικόνα, β) τις *αναπαριστώμενες δράσεις/αντιδράσεις*, δηλαδή τις διαδικασίες στις οποίες συμμετέχουν οι οντότητες, γ) τις *περιστάσεις*, δηλαδή το ευρύτερο πλαίσιο της περίπτωσης και δ) τις *ιδιότητες/χαρακτηριστικά* των μορφών. Ως προς τη διαπροσωπική λειτουργία, καταφεύγω στις εξής πτυχές: α) την *απευθυντικότητα*, δηλαδή την παρουσία ή απουσία βλέμματος προς το κοινό, β) τον *βαθμό κοινωνικής απόστασης* μεταξύ των αναπαριστώμενων συμμετεχόντων/ουσών και το κοινό (μακρινά, μεσαία ή κοντινά πλάνα), και γ) τις *σχέσεις εξουσίας* ανάμεσα στις αναπαριστώμενες οντότητες και το κοινό μέσω της κάθετης γωνίας λήψης η οποία οριοθετεί τρεις διαφορετικές θέσεις εξουσίας: την *υψηλή* (ο θεατής υπερέχει έναντι των αναπαριστώμενων μορφών), *χαμηλή* (οι μορφές υπερέχουν έναντι του θεατή) ή στο *ύψος των ματιών* (ισότιμη σχέση).

3.2.2 Το μοντέλο των πολυγραμματισμών

Η παιδαγωγική των *πολυγραμματισμών* (*multiliteracies*) στοχεύει στην εκπαιδευτική αξιοποίηση των ποικίλων τρόπων παραγωγής νοήματος σε διαφορετικά κοινωνιο-πολιτισμικά πλαίσια, εστιάζοντας στη μελέτη πολυτροπικών ψηφιακών μέσων (Core & Kalantzis 2000, 2015). Για τον σχεδιασμό της διδακτικής πρότασης, υιοθετώ το μοντέλο των πολυγραμματισμών (Core & Kalantzis 2000; βλ. επίσης Αρχάκης & Τσάκωνα, 2011), το οποίο ενδείκνυται για διδακτική αξιοποίηση πολυτροπικού υλικού και περιλαμβάνει τέσσερα στάδια:

- την *τοποθετημένη πρακτική* (*situated practice*), όπου συγκεντρώνεται υλικό σχετικό με τη θεματική ενότητα προς εξέταση από την καθημερινότητα των μαθητών/τριών.
- την *ανοιχτή διδασκαλία* (*overt instruction*), η οποία εστιάζει στον εντοπισμό των γλωσσικών και σημειωτικών στοιχείων/στρατηγικών που συμβάλλουν στην οργάνωση, τη σύσταση και την κατανόηση των κειμένων.
- την *κριτική πλαισίωση* (*critical framing*), κατά την οποία επιχειρείται η ανίχνευση των ρητών ή άρρητων ιδεολογικών φορτίσεων των κειμένων εντός του ευρύτερου κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου.
- τη *μετασηματισμένη πρακτική* (*transformed practice*), όπου επιδιώκεται η αναπλαισιωμένη παραγωγή λόγου, δηλαδή η μεταφορά και ένταξη του κειμένου από ένα επικοινωνιακό πλαίσιο σε ένα άλλο.

4. Ανάλυση

Στην ενότητα αυτή, αρχικά αναλύω κάθε βίντεο κλιπ ξεχωριστά ανά αφηγηματικό επίπεδο σύμφωνα με τον Bamberg (1997). Στο επίπεδο του αφηγηματικού κόσμου, ξεκινώ με τη γλωσσική ανάλυση και ύστερα περνώ στην πολυτροπική πραγμάτευση του κειμένου.

4.1 Καταδίκη (Αγκαλιά με τ' αντισηπτικά)

4.1.1 Το επίπεδο του αφηγηματικού κόσμου

Στο βίντεο κλιπ του τραγουδιού *Καταδίκη (Αγκαλιά με τ' αντισηπτικά)*, εμφανίζονται δυο χαρακτήρες να εξιστορούν τους τρόπους καταπολέμησης της πλήξης που προκαλεί ο εγκλεισμός. Τόσο ο ήρωας όσο και η ηρωίδα κατασκευάζονται ως άτομα που προσπαθώντας να ξεφύγουν από την ανία του λοκντάουν, εμπλέκονται σε χιουμοριστικές δραστηριότητες.

Από γλωσσικής πλευράς, ο ήρωας εμφανίζεται να επιτελεί υλικές διαδικασίες, οι οποίες προκαλούν γέλιο, λόγω των αντιτιθέμενων γλωσσικών σεναρίων:

Υλικές διαδικασίες	Στόχος	Περίσταση	Χιούμορ - Γνωσιακή αντίθεση
πίνω	σφηνάκια		πίνω σφηνάκια στο μπαρ/ πίνω σφηνάκια στο σπίτι στόχος: ο ήρωας
ψάχνω	συνταγές	για φασολάκια (αναφορά), στο google (τοποθεσία)	ψάχνω συνταγές για ένα αρεστό φαγητό/ ψάχνω συνταγές για ένα μη αρεστό φαγητό. στόχος: ο ήρωας

Πίνακας 1: Υλικές διαδικασίες και χιούμορ στην κατασκευή του ήρωα

Παράλληλα, δίνεται έμφαση στις νοητικές διαδικασίες (καθώς είναι οι διπλάσιες από τις υλικές), μέσω των οποίων υπογραμμίζεται το αίσθημα της πλήξης:

Νοητικές διαδικασίες	Φαινόμενο	Περίσταση	Χιούμορ - Γνωσιακή αντίθεση
βλέπω	ειδήσεις		
κάνω δεήσεις			η δέηση ως μέρος τελετουργίας/ η δέηση ως μέρος της καθημερινότητας στόχος: ο ήρωας
μετράω	πλακάκια		κάνω κάτι ενεργητικό/ κάνω κάτι παθητικό στόχος: ο ήρωας
κοιτάω	το κινητό	για ειδοποιήσεις (αναφορά), όλο (διάρκεια)	κοιτάζω το κινητό μία φορά/ κοιτάζω το κινητό διαρκώς στόχος: ο ήρωας

Πίνακας 2: Νοητικές διαδικασίες και χιούμορ στην κατασκευή του ήρωα

Ως προς την πολυτροπική ανάλυση, επιλέγω ορισμένα αντιπροσωπευτικά καρέ των διαφορετικών σκηνών από το βίντεο κλιπ:

Εικόνα 1: Στιγμιότυπα ήρωα

Ως προς την ιδεοποιητική λειτουργία, σε σχέση με την ταυτοποίηση και τις ιδιότητες, απεικονίζεται ένας άνδρας με μη αναμενόμενες ενδυματολογικές επιλογές (μαύρο σακάκι, γαλάζιο πουκάμισο, κίτρινα γυαλιά ηλίου και γκρι φόρμα). Ως προς τη δράση και την κατάσταση, ο ήρωας κάθεται στατικός και σοβαρός είτε στο σαλόνι του σπιτιού να κοιτάζει το κινητό του είτε στο πάτωμα της κουζίνας να ψάχνει στο τάμπλετ συνταγές, και με μπάσα φωνή μάς διηγείται τις πληκτικές μέρες του. Ως προς τη διαπροσωπική λειτουργία, υπάρχουν καρτέ στα οποία, ο ήρωας μάς απευθύνεται μέσω του βλέμματος, και άλλες όπου προσφέρεται για παρατήρηση. Τα πλάνα είναι μεσαία ως κοντινά, κυρίως στο ύψος των ματιών, ευνοώντας την εμπλοκή του θεατή και τη δημιουργία ισότιμης σχέσης.

Ως προς την κατασκευή της ηρωίδας, ακολουθείται σχεδόν το ίδιο μοτίβο. Αναφορικά με τη μεταβιβαστικότητα, η ηρωίδα εμφανίζεται να εμπλέκεται σε περισσότερες νοητικές διαδικασίες από ό,τι σε υλικές:

Υλικές διαδικασίες	Στόχος	Περίσταση	Χιούμορ - Γνωσιακή αντίθεση
τρώω	σουβλάκια		(οπτική αναπαράσταση: η ηρωίδα τρώει φυσιολογικά το σουβλάκι/ η ηρωίδα τρώει λαίμαργα το σουβλάκι στόχος: η ηρωίδα)
φτιάχνω	τη βρύση		(οπτική αναπαράσταση: η ηρωίδα επισκευάζει τη βρύση με ενεργητικό τρόπο/ ηρωίδα επισκευάζει τη βρύση με παραιτημένο τρόπο στόχος: η ηρωίδα)

Νοητικές διαδικασίες	Φαινόμενο	Περίσταση	Χιούμορ - Γνωσιακή αντίθεση
ακούω	μπιτάκια		
βλέπω	τα φιλαράκια	για εικοστή φορά (χρόνος συχνότητα)	βλέπω μία φορά μια σειρά/ βλέπω τη σειρά 20 φορές υπερβολή στόχος: η ηρωίδα
ακούω	Βίση		

Πίνακας 3: Μεταβιβαστικότητα & χιούμορ στην κατασκευή της ηρωίδα

Παράλληλα, η ηρωίδα προβάλλεται να προβαίνει σε μία αξιολογική κρίση («μα δεν παλεύεται άλλο πια αυτή η πλήξη»), κατασκευάζοντας την ταυτότητα ενός ατόμου που έχει περιέλθει σε οριακή κατάσταση ανίας λόγω του οικιακού περιορισμού.

Σε σχέση με τον οπτικό σχεδιασμό και την ιδεοποιητική λειτουργία, η απεικονιζόμενη ηρωίδα είναι στην πραγματικότητα χιουμοριστική περσόνα του μουσικού Θέμου Απίκου (ταυτοποίηση), ο οποίος φοράει ξανθιά μακριά περούκα, γυαλιά ηλίου και λευκό μπουρνούζι (ιδιότητες). Εμφανίζεται να τρώει σουβλάκια με λαιμαργία σε ένα δωμάτιο του σπιτιού και να επισκευάζει τη βρύση του μπάνιου με ιδιαίτερα βαριεστημένο τρόπο (δράση & περίσταση), ενώ σε όλα τα καρέ, η πανδημία σηματοδοτείται μέσω γνωστού αντιϊκού καθαριστικού.

Εικόνα 2: Στιγμιότυπα ηρωίδα

Ως προς τη διαπροσωπική λειτουργία, υπάρχουν καρέ στα οποία το βλέμμα της ηρωίδα είναι στραμμένο στο κοινό, και άλλα όπου δεν είναι. Τα πλάνα ως επί το πλείστον είναι μεσαία ως κοντινά, κυρίως στο ύψος των ματιών, επιτρέποντας την εμπλοκή του θεατή και την ισοτιμία σχέσεων.

Από γλωσσικής πλευράς, εκτός από τον ήρωα και την ηρωίδα, εμφανίζονται ως συμμετέχοντες/ουσες στην κατασκευή της πραγματικότητας «ο κορονοϊός», «η καραντίνα», ο «εγκλεισμός» και «η πανδημία». Ειδικότερα, αναλαμβάνουν τον ρόλο του/της δράστη/δράστριας στην υλική διαδικασία «καταδικάζω» με στόχο τον ήρωα και την ηρωίδα. Κατά συνέπεια, οι χαρακτήρες προβάλλονται να καταδικάζονται σε

μια νοητική διαδικασία ατομικής πλήξης («να βαριέμαι μοναχός/ή»), πτυχή που υπογραμμίζεται καθώς επαναλαμβάνεται στο ρεφρέν.

Υλικές διαδικασίες	Δράστης/τρια	Στόχος	Νοητικές διαδικασίες	Περίσταση
καταδίκασε	ο κορονοϊός	με	να βαριέμαι	μοναχός
καταδίκασε	η καραντίνα αυτή	με	να βαριέμαι	μοναχή
καταδίκασε	αυτός ο εγκλεισμός	με	να βαριέμαι	μοναχός
καταδίκασε	η πανδημία αυτή	με	να βαριέμαι	μοναχή

Πίνακας 4: Μεταβιβαστικότητα με δράστη τον ιό ή διαστάσεις του

Βάσει του Πίνακα 4, η ευθύνη για την πλήξη που νιώθουν οι ήρωες και οι ηρωίδες αφενός αποδίδεται στον ιό και στην πανδημία, και αφετέρου στα μέτρα της καραντίνας και του εγκλεισμού. Δεδομένου ότι τα ουσιαστικά είναι «κατάλληλα για ταξινομήσεις και γενικεύσεις» (Στάμου 2011: 187), η χρήση τους φαίνεται να βοηθάει στη φυσικοποίηση μιας συγκεκριμένης εκδοχής της πραγματικότητας, όπου για τα δεινά των χαρακτήρων ευθύνεται ο ιός και τα μέτρα. Αξίζει να σημειωθεί ότι η χρήση του ουσιαστικού «καραντίνα» και της ουσιαστικοποίησης «εγκλεισμός» συμβάλλουν στην απαλοιφή του δράστη, καθώς δεν αναφέρεται ρητά ποιος/α επιβάλλει τα μέτρα και γιατί, με αποτέλεσμα η απόδοση ευθυνών να μένει μετέωρη (για την κλίμακα αιτιότητας βλ. Stamou 2001· Στάμου 2011: 183-185).

4.1.2 Το επίπεδο της αφηγηματικής διεπίδρασης

Στο στάδιο αυτό, επικεντρώνω την προσοχή μου στα 21 σχόλια των χρηστών/τριών του YouTube καθώς, όπου χρησιμοποιείται η αξιολογική τροπικότητα ως επί το πλείστον για την έκφραση θαυμασμού. Τα σχόλια μπορούν να ταξινομηθούν στις εξής κατηγορίες:

- σε εκείνα που εκφράζουν επιδοκιμασία/θαυμασμό:

	Αξιολογικά σχόλια
1	ο τυπος δεν παιζεται! Συγχαρητηρια ⁴
2	Συνεχίστε είστε φοβεροί.....
3	Respect
4	Ουαου!! Μπραβο!!!! 👍👍
5	Einai uperoxos o typos re paidia pou itan toso kairo??? Ektos apo talantouxos einai kai paneksipnos

- σε εκείνα που εκφράζουν επιδοκιμασία/θαυμασμό και δίνουν έμφαση στη χιουμοριστική πλευρά του τραγουδιού (στην προκειμένη περίπτωση μέσω emoticons):

	Αξιολογικά σχόλια
6	😊❤️👍
7	👍😊👍👍👍

⁴ Διατηρείται η ορθογραφία και η στίξη του πρωτοτύπου.

- σε εκείνα που κάνουν αναφορά στο χωροχρονικό πλαίσιο της πανδημίας και στην εκτονωτική λειτουργία του χιουμοριστικού τραγουδιού:

Αξιολογικά σχόλια	
8	Παιδιά μπραβο. Ειστε μια οαση στην κλεισουρα που ζω και που ζουμε ολοι. Μου φτιαξατε την διαθεση. 😊😊😊
9	Υπέροχος και ταλαντούχους! Ευχαριστώ για την ψυχολογική υποστήριξη!

Όπως είναι εμφανές, η μοναδική αναφορά στο πλαίσιο της πανδημίας εμφανίζεται στα αξιολογικά σχόλια 8 & 9, όπου οι χρήστριες επευφημούν τον καλλιτέχνη («παιδιά μπράβο», «υπέροχος και ταλαντούχους», «όαση στην κλεισούρα») και υπογραμμίζουν την ψυχαγωγική λειτουργία του τραγουδιού («Μου φτιαξατε την διαθεση. 😊😊😊», «ευχαριστώ για την ψυχολογική υποστήριξη»).

4.1.3 Το κοινωνιοπολιτισμικό επίπεδο

Όπως αναφέραμε παραπάνω (βλ. ενότητα 3.1), το τραγούδι «Καταδίκη (Αγκαλιά με τ' αντισηπτικά)» αναρτήθηκε στο YouTube τον Μάρτιο του 2020, την περίοδο δηλαδή πριν από την έναρξη της πρώτης καραντίνας, όπου επικρατούσε αμηχανία απέναντι σε έναν άγνωστο, νεοφερμένο ιό και στις επιπτώσεις του. Από πλευράς γλωσσικής ανάλυσης, παρατηρώ ότι οι δύο μυθοπλαστικοί χαρακτήρες κατασκευάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να εμπλέκονται, ως επί το πλείστον, σε (χιουμοριστικές) νοητικές διαδικασίες αναλαμβάνοντας τον ρόλο του αισθανόμενου και της αισθανόμενης αντίστοιχα. Από την άλλη, ο ιός και τα μέτρα εμφανίζονται να επιδρούν με ενεργητικό τρόπο πάνω στα άτομα, αναγκάζοντάς τα να παραμένουν έγκλειστα. Μέσα από αυτό το πρίσμα, οι χαρακτήρες, υπό τη σκιά της πανδημίας, κατασκευάζονται ως άτομα που βρίσκονται σε κατ' οίκον περιορισμό, δεν δρουν και, ως εκ τούτου, δεν επιφέρουν αλλαγές στον κόσμο. Ο van Leeuwen (2008: 59) σημειώνει χαρακτηριστικά ότι όσες περισσότερες νοητικές διαδικασίες αποδίδονται στα πρόσωπα τόσο μειώνεται η εξουσία τους. Η απραξία των χαρακτήρων ενισχύεται μέσα από τη (χιουμοριστική) στατική/βαρυστημένη οπτική τους αναπαράσταση. Στο επίπεδο της αφηγηματικής διεπίδρασης, εκδηλώνεται ο θαυμασμός απέναντι στο τραγούδι και στην εκτονωτική λειτουργία του, χωρίς να ανοίγει κάποιου είδους προβληματική απέναντι στα μέτρα.

Βάσει των παραπάνω ευρημάτων, διαπιστώνω στο χιουμοριστικό βίντεο κλιπ *Καταδίκη: Αγκαλιά με τ' αντισηπτικά* να κατασκευάζονται ταυτότητες νομιμοποίησης για τους χαρακτήρες. Με άλλα λόγια, η έλευση του ιού οδηγεί την κυβέρνηση και τα θεσμικά όργανα σε συγκεκριμένες αποφάσεις για τη διαχείρισή του. Οι άνωθεν επιλογές συνθέτουν ένα συγκεκριμένο καθεστώς αλήθειας για την αντιμετώπιση της πανδημίας, το οποίο δεν φαίνεται να τίθεται υπό αμφισβήτηση. Η υπαιτιότητα για τη δεινή κατάσταση αποδίδεται από τη μία, στον ιό και στην πανδημία, και, από την άλλη, γενικευμένα, στην καραντίνα και στον εγκλεισμό.

4.2 Δεν κολλάει στο αεροπλάνο

4.2.1 Το επίπεδο του αφηγηματικού κόσμου

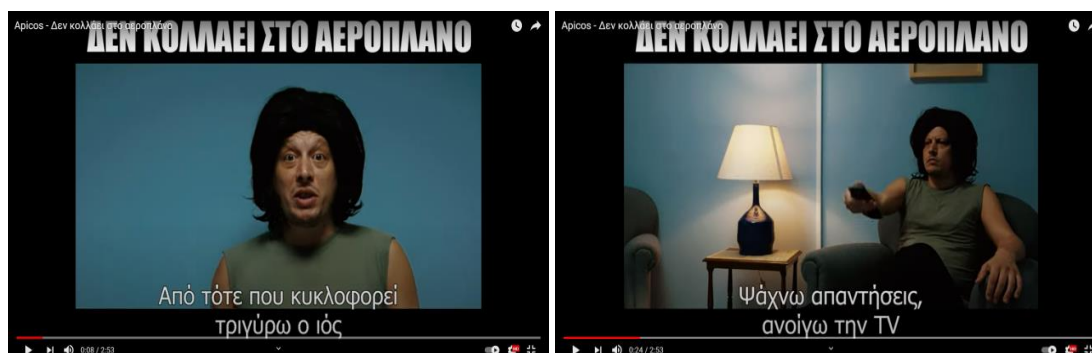
Στο εν λόγω βίντεο κλιπ, ένας νεαρός εξιστορεί την καθημερινότητά κατά τη δεύτερη περίοδο του κορονοϊού και μοιράζεται τους προβληματισμούς του σχετικά

με τους τρόπους μετάδοσης του ιού. Στην ανάλυση του αφηγηματικού κόσμου, ακολουθώ τον διαχωρισμό του τραγουδιού σε κουπλέ και ρεφρέν.

Συσχετιστικές διαδικασίες	Χαρακτηριστικό	Περίσταση
(προσπαθώ) να είμαι	τύπος και υπογραμμός	από τότε που κυκλοφορεί τριγύρω ο ιός (χρόνος)
Υλικές διαδικασίες	Στόχος	Περίσταση
δεν βγάζω	τη μάσκα	από πάνω μου στιγμή (εντοπισμός)
ψάχνω	απαντήσεις	
ανοίγω	την τιβί	
Νοητικές διαδικασίες	Φαινόμενο	Περίσταση
έχω μπερδευτεί		τώρα, τελευταία (χρόνος) κάπως (τρόπος)
ακούω	μην μπερδεύεσαι, η αλήθεια είναι αυτή	

Πίνακας 5: Μεταβιβαστικότητα για την κατασκευή του ήρωα στο πρώτο κουπλέ

Στο πρώτο κουπλέ, ο ήρωας μέσω της συσχετιστικής διαδικασίας «προσπαθώ να είμαι τύπος και υπογραμμός» και της υλικής διαδικασίας «δεν βγάζω τη μάσκα από πάνω μου στιγμή» κατασκευάζεται ως ένα άτομο που τηρεί τα μέτρα με συνέπεια από την έλευση του ιού στη χώρα («από τότε που κυκλοφορεί τριγύρω ο ιός»). Εντούτοις, όταν το χρονικό σημείο της περιστασης μετατοπίζεται στο «τώρα, τελευταία», ο ήρωας αναπαρίσταται ως άτομο που τελεί υπό σύγχυση αναφορικά με τους τρόπους μετάδοσης του ιού (νοητική διαδικασία «έχω μπερδευτεί») με αποτέλεσμα να αναζητεί απαντήσεις (υλικές διαδικασίες «ψάχνω απαντήσεις» «ανοίγω την τιβί»).

Εικόνα 3: Στιγμιότυπα στο πρώτο κουπλέ

Σε αυτό το στάδιο, το χιούμορ ενεργοποιείται κυρίως μέσω της οπτικής αναπαράστασης και της ρυθμικής μελωδίας. Από ιδεοποιητικής πλευράς, πρωταγωνιστεί ένας άντρας (Θέμος Ρίζος) 30-40 ετών ο οποίος φοράει αστεία μαύρη περούκα ως το ύψος των ώμων, αμάνικο λαδί φανελάκι και μαύρη φόρμα. Ως προς την περίσταση και τη δράση, εμφανίζεται να μιλάει στο κοινό ή να παρακολουθεί τηλεόραση στο σαλόνι του σπιτιού του, καθιστός σε μία πολυθρόνα. Σε σχέση με τη διαπροσωπική λειτουργία, εναλλάσσεται η απευθυντικότητα βλέμματος με την απουσία του, τα κοντινά και μεσαία πλάνα εμπλέκουν το κοινό,

ενώ σε σχέση με την κάθετη γωνία, η απεικονιζόμενη μορφή τοποθετείται στο ύψος των ματιών.

Στο δεύτερο κουπλέ, ο ήρωας κατασκευάζεται ως ένα άτομο με σκεπτικιστική διάθεση απέναντι στα μέτρα, παρόλο που επισημαίνει ότι συνεχίζει να πειθαρχεί.

Υλικές διαδικασίες	Στόχος	Περίσταση	Χιούμορ - Γνωσιακή αντίθεση
μπαίνω	σ' ένα λεωφορείο	μ' άλλους εκατό μαζί (συνοδεία)	η συνάθροιση άνω των δέκα ατόμων θεωρείται επιλήψιμη- η συνάθροιση στα ΜΜΜ δεν θεωρείται στόχος: τα μέτρα & οι κυβερνητικές επιλογές
(συνεχίζω να) πειθαρχώ	σ' όλ' αυτά		πειθαρχία σε έλλογα μέτρα- πειθαρχία σε αντιφατικά μέτρα στόχος: τα μέτρα & οι κυβερνητικές επιλογές
τραγουδάω			ο καλλιτέχνης ασκεί ελεύθερα το επάγγελμά του - ο καλλιτέχνης που ασκεί το επάγγελμά του
παίζω			στοχοποιείται στόχος: τα μέτρα & οι κυβερνητικές επιλογές
Νοητικές διαδικασίες	Φαινόμενο	Περίσταση	Χιούμορ - Γνωσιακή αντίθεση
απορώ			
φταίω		μάλλον κάπου (τρόπος)	ο καλλιτέχνης ασκεί ελεύθερα το επάγγελμά του - ο καλλιτέχνης που ασκεί το επάγγελμά του στοχοποιείται στόχος: τα μέτρα & οι κυβερνητικές επιλογές
ακούω	στο ραδιόφωνο		
Λεκτικές διαδικασίες	Λέγων - λεγόμενο	Περίσταση	Χιούμορ - Γνωσιακή αντίθεση
λέει	(κάποιος) «σ' έναν γάμο», «δέκα θα 'μασταν πολλοί»		η συνάθροιση άνω των δέκα ατόμων θεωρείται επιλήψιμη- η συνάθροιση στα ΜΜΜ δεν θεωρείται στόχος: τα μέτρα & οι κυβερνητικές επιλογές
εξηγεί	ένας «είναι όλα βασισμένα στην εξής απλή αρχή»		πειθαρχία σε έλλογα μέτρα- πειθαρχία σε αντιφατικά μέτρα στόχος: τα μέτρα & οι κυβερνητικές επιλογές

Πίνακας 6: Μεταβιβαστικότητα για την κατασκευή του ήρωα στο δεύτερο κουπλέ

Βάσει του Πίνακα 6, ο ήρωας εμφανίζεται να απορεί (νοητική διαδικασία) με το γεγονός ότι ο ίδιος επιτρέπεται να επιβιβάζεται σε μέσα μαζικής μεταφοράς μαζί με δεκάδες άτομα, ενώ, σύμφωνα με τη ραδιοφωνική μετάδοση και τα επιβαλλόμενα μέτρα, η συνάθροιση άνω των δέκα ατόμων σε τελετή γάμου απαγορεύεται.

Μάλιστα, οι ενεργητικές διαδικασίες («αφού τραγουδάω και παίζω») εκλαμβάνονται ως επιλήψιμες αναφορικά με τη μετάδοση του ιού («μάλλον κάπου φταίω κι εγώ»).

Ως προς την οπτική αναπαράσταση, ο ήρωας εμφανίζεται άλλοτε όρθιος άλλοτε καθιστός σε μία πολυθρόνα να ακούει ραδιόφωνο ή να βλέπει τηλεόραση (δράσεις). Ως προς τη διαπροσωπική λειτουργία, ισχύουν όσα και στο πρώτο κουπλέ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι παρεμβάλλονται χιουμοριστικές εικόνες από το δελτίο ειδήσεων του Honest TV (στα ελληνικά Ειλικρινές Κανάλι). Ενώ τα λεωφορεία απεικονίζονται ασφυκτικά γεμάτα, στο δελτίο εμφανίζεται το αξιολογικό σχόλιο «όλα σούπερ στις συγκοινωνίες». Οι γνωσιακές αντιθέσεις *συνωστισμός στα ΜΜΜ - όλα σούπερ στις συγκοινωνίες* και το *Honest TV λέει αλήθειες - το Honest TV λέει ψέματα* προκαλούν το γέλιο και παράλληλα στοχοποιούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τους ιθύνοντες για τα αντιφατικά μέτρα.

Εικόνα 4: Στιγμιότυπα στο δεύτερο κουπλέ

Στο τρίτο κουπλέ, ο ήρωας-κιθαρίστας εξιστορεί την έξοδό του σε ένα μπαρ και τα εμπόδια που αντιμετωπίζει:

Υλικές διαδικασίες	Στόχος	Περίσταση	Χιούμορ - Γνωσιακή αντίθεση
καταλήγω		μπας και πιω ένα ποτό (στόχος) σε μια μπάρα (τοποθεσία)	
βγάζω	την κιθάρα		
διώχνουν (αυτοί)	με	πριν καθίσω, είναι δώδεκα παρά (χρόνος)	κάθομαι για να πιω ένα ποτό με την άνεσή μου/μόλις κάθομαι με διώχνουν στόχος: τα μέτρα και οι κυβερνητικές επιλογές

ψεκάζουν (αυτοί)	με	με Ντετόλ (τρόπος)	ατομική χρήση αντισηπτικού/ ψεκασμός με αντισηπτικό από τρίτους στόχος: οι τρίτοι
Λεκτικές διαδικασίες	Λεγόμενο	Περίσταση	Χιούμορ - Γνωσιακή αντίθεση
λένε (αυτοί)	«μόνο σε τραπέζι», «κινδυνεύεις σε σκαμπώ»		είναι ασφαλές να πιείς ποτό σε τραπέζι/ είναι επικίνδυνο να πιείς ποτό στη μπάρα, σε σκαμπό στόχος: τα μέτρα και οι κυβερνητικές επιλογές
παρακαλάω	«ένα ποτό και σας παίζω δωρεάν»		εργασία επί πληρωμή/ προσφορά εργασίας ως μέσο πειθούς στόχος: ο ήρωας
λέει (αυτός, γενικευτικά)	«ο ιός σου», «κολλάει από το κλειδί του σολ»		ο ιός μεταδίδεται από τα σταγονίδια αέρα/ ο ιός μεταδίδεται μέσω μουσικών κλειδιών στόχος: τα μέτρα και οι κυβερνητικές επιλογές

Πίνακας 7: Μεταβιβαστικότητα και χιούμορ στο τρίτο κουπλέ

Μέσω των λεκτικών διαδικασιών («λένε», «λέει»), οι υπεύθυνοι του μπαρ κατασκευάζονται ως άτομα που πειθαρχούν στα τρέχοντα μέτρα και συνειδητοποιούν τους «απειθαρχούς» πελάτες. Ο ήρωας δομείται ως ένα άτομο που επιθυμεί διακαώς να καταναλώσει αλκοόλ, και διατίθεται μέχρι και να προσφέρει δωρεάν μουσικές υπηρεσίες για να τα καταφέρει. Ενώ εμφανίζεται ως δράστης σε υλικές διαδικασίες («καταλήγω», «βγάζω την κιθάρα»), η δράση του φαίνεται να αναχαιτίζεται μέσω υλικών διαδικασιών με στόχο τον πρωταγωνιστή («με διώχνουν», «με ψεκάζουν»), ενισχύοντας το χιουμοριστικό αποτέλεσμα. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 7, τα αντιτιθέμενα γνωσιακά σενάρια προκαλούν χιούμορ και συμβάλλουν στη στοχοποίηση συγκεκριμένων μέτρων, και ως εκ τούτου των κυβερνητικών επιλογών (π.χ. η λήξη της λειτουργίας των μπαρ στις 12:00 τα μεσάνυχτα, η αναγκαστική παραμονή σε τραπέζι και όχι σε σκαμπώ).

Ως προς την οπτική αναπαράσταση, ο ήρωας εμφανίζεται είτε όρθιος να εξιστορεί το περιστατικό είτε καθιστός στην τηλεόραση να παρακολουθεί το Honest TV (δράσεις-περίσταση). Παράλληλα, εμφανίζεται και η ηρωίδα-θηλυκή εκδοχή του καλλιτέχνη με λευκό πουκάμισο, ξανθιά μακριά περούκα και ροζ γυαλιά ως δημοσιογράφος στο Honest TV. Αναφορικά με το κανάλι, ιδιαίτερα χιουμοριστικοί είναι οι τίτλοι ειδήσεων μέσω του σχήματος της υπερβολής και των υφολογικών επιλογών «Σκαμπώ: Κίνδυνος-Θάνατος», «Ψέκασαν μουσικό για ένα ποτό, τηλεφωνική επικοινωνία: Καπετάνιος».

Εικόνα 5: Στιγμιότυπα στο τρίτο κουπλέ

Ως προς τη διαπροσωπική λειτουργία, η απευθυντικότητα ποικίλλει, τα πλάνα είναι κοντινά-μεσαία και η κάθετη γωνία στο ύψος των ματιών.

Περνώντας στο ρεφρέν, σύμφωνα με την τηλεοπτική ή ραδιοφωνική μετάδοση, ο ιός μεταδίδεται σε συναθροίσεις καλλιτεχνικού περιεχομένου («στις συναυλίες», «στο θέατρο») και όχι στα μέσα μαζικής μεταφοράς («αεροπλάνο», «μετρό») ή/και στις εκκλησίες.

Υλικές διαδικασίες	Δράστης	Περίσταση	Χιούμορ - Γνωσιακή αντίθεση
δεν κολλάει	(ο ιός)	στ' αεροπλάνο	Ο ιός μεταδίδεται σε όλες τις συναθροίσεις - Ο ιός μεταδίδεται επιλεκτικά σε συναθροίσεις
δεν κολλάει	(ο ιός)	στο μετρό	
δεν κολλάει	(ο ιός)	στις εκκλησίες αν πιστεύεις στο θεό	
κολλάει	(ο ιός)	στις συναυλίες	στόχος: τα μέτρα και οι κυβερνητικές επιλογές
θα βρει	(ο ιός) αποδέκτης: σε	στο θέατρο	
φταίνει	οι μουσικοί κι ηθοποιοί	συνεπώς, για όλα	Για τη μετάδοση του ιού ευθύνονται τα επιλεκτικά μέτρα αντιμετώπισης - για τη μετάδοση του ιού ευθύνεται μια συγκεκριμένη ομάδα επαγγελματιών στόχος: τα μέτρα και οι κυβερνητικές επιλογές

Πίνακας 8: Μεταβιβαστικότητα και χιούμορ στο τρίτο κουπλέ

Εφόσον ο ιός μεταδίδεται στο θέατρο και τους συναυλιακούς χώρους, οι ευθύνες για τη διασπορά του ιού επιρρίπτονται στους επαγγελματίες καλλιτέχνες και καλλιτέχνιδες («συνεπώς, για όλα φταίνε οι μουσικοί κι ηθοποιοί»). Μέσω των αντιτιθέμενων γνωσιακών σεναρίων, γίνεται φανερό ότι στοχοποιούνται οι κυβερνητικές αποφάσεις για την αντιμετώπιση του ιού καθώς αναπαρίστανται ως αντιφατικές, προκαλώντας χιούμορ.

Εικόνα 6: Στιγμιότυπα από το ρεφρέν

Ως προς την οπτική αναπαράσταση, επικεντρώνομαι στο τηλεοπτικό δελτίο του Honest TV, καθώς η λεκτική πλαisiώση δημιουργεί επιπλέον εστίες χιούμορ μέσω των αντιτιθέμενων γνωσιακών σεναρίων. Ειδικότερα, ως προς τις συναθροίσεις θρησκευτικού περιεχομένου, οι χριστιανοί μέσω της συσχετιστικής διαδικασίας αναπαρίστανται ως πιο ασφαλείς από τους υπόλοιπους πολίτες («πιο ασφαλείς οι χριστιανοί»), ενώ μέσω της συμπεριληπτικής χρήσης πρώτου πληθυντικού οι πολίτες παροτρύνονται να λάβουν τη θεία κοινωνία χωρίς τον κίνδυνο μετάδοσης («γλείφουμε άφοβα το ίδιο κουταλάκι»).

Υλικές διαδικασίες	Στόχος	Περίσταση	Χιούμορ - Γνωσιακή αντίθεση
γλείφουμε	το ίδιο κουταλάκι		ο ιός μεταδίδεται μέσω σταγονιδίων/ ο ιός δεν μεταδίδεται από τη θεία κοινωνία στόχος: τα μέτρα και οι κυβερνητικές επιλογές
ζούμε		χωρίς τέχνη	Η τέχνη ως αναπόσπαστη πτυχή της ζωής/ η τέχνη ως περιττή πτυχή της ζωής στόχος: τα μέτρα και οι κυβερνητικές επιλογές
Συσχετιστικές διαδικασίες	Φορέας	Χαρακτηριστικό	Χιούμορ - Γνωσιακή αντίθεση
(είναι)	οι χριστιανοί	πιο ασφαλείς	Ο ιός μεταδίδεται στις συναθροίσεις/ η ιδιότητα του/της χριστιανού/ής προφυλάσσει αυτόματα από τον ιό στόχος: τα μέτρα και οι κυβερνητικές επιλογές
	κανένας τουρίστας	θετικός	Ο τουρισμός επιτείνει τη διασπορά του ιού/ η ιδιότητα του/της τουρίστα/τριας αυτόματα προφυλάσσει από τον ιό στόχος: τα μέτρα και οι κυβερνητικές επιλογές

Πίνακας 9: Μεταβιβαστικότητα και χιούμορ στην οπτική αναπαράσταση ρεφρέν

Συνολικά, θα λέγαμε ότι η γλωσσική/οπτική κατασκευή των χαρακτήρων και οι χιουμοριστικές καταστάσεις στις οποίες εμπλέκονται θέτουν υπό αμφισβήτηση τα μέτρα και τις κυβερνητικές επιλογές ως προς τη διαχείριση του ιού.

4.2.2 Το επίπεδο της αφηγηματικής διεπίδρασης

Στην υποενότητα αυτή, εξετάζω τα 54 σχόλια της ανάρτησης (διπλάσια σχεδόν από τα σχόλια στο προηγούμενο τραγούδι που εξετάσαμε) από χρήστες και χρήστριες του YouTube. Τα σχόλια μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως ακολούθως:

- σε εκείνα που εκφράζουν επιδοκιμασία/θαυμασμό, ιδίως μέσα από τη χρήση αξιολογικής τροπικότητας:

	Αξιολογικά σχόλια
1	Πολύ καλό!!!! Μπράβο!!!
2	Απαιχτο!!
3	ειναι τελεια τα τραγουδια τους
4	Αλληλούϊα χαχαχαχα σωραίος keep rocking oh yeah!
5	ΥΠΕΡΟΧΟΙ!!!!
6	Συγχαρητήρια ρε καλλιτέχνη. Εύγε!!!!

- σε εκείνα που εστιάζουν/σχολιάζουν έναν στίχο

	Αξιολογικά σχόλια
7	Πολύ καλό!!! "Δεν κολλάει στο αεροπλάνο, δεν κολλάει στο μετρό, στο θέατρο κολλάει..."
8	Τα τραγούδια του κορονοϊού! «Γλείφουμε άφοβα το ίδιο κουταλάκι» 😊😊❤
9	Δεν κολλάει στις εκκλησίες, αν πιστεύεις στο Θεό" shitstorm in 3...2....
10	Ψέκασαν μουσικό για ένα ποτό 😊😊😊

- σε εκείνα που εστιάζουν στο μήνυμα αλήθειας που μεταφέρει το τραγούδι

	Αξιολογικά σχόλια
11	Μπραβο ρε μαγγες.άκριβεστατο μνημα και ακλονητη αληθεια το τραγουδι σας.τα φιλια μου ΜΠΡΑΒΟ
12	Εξαιρετικά αληθές τραγούδι 😊
13	Έπος!!!! Πεσταααααααααααααα ❤❤❤❤❤❤❤❤❤❤❤❤❤❤❤❤❤❤❤❤❤❤
14	Τα είπατε όλα!!!
15	Κούλη ακούς;

Η κατηγορία αυτή εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πραγμάτευσή μου, καθώς όπως αναδεικνύεται από τα σχόλια, το τραγούδι επευφημείται εξαιτίας της αλήθειας που θεωρείται ότι αποκαλύπτει. Επισημαίνοντας την αντιφατική διάσταση των κυβερνητικών μέτρων μέσω του χιούμορ, το κείμενο έρχεται σε ρήξη με το κυρίαρχο/ηγεμονικό καθεστώς αλήθειας για τους τρόπους διασποράς του ιού, προκαλώντας την επιδοκιμασία του κοινού. Στο σχόλιο 15, μάλιστα, ο χρήστης-σχολιαστής απευθύνεται στον πρωθυπουργό της χώρας με το περιπαικτικό χαϊδευτικό «Κούλη», παροτρύνοντάς τον να ακούσει το τραγούδι.

- σε εκείνα που εκφράζουν την αντίθεσή τους με το μήνυμα του τραγουδιού

	Αξιολογικά σχόλια
16	εννοειται οτι φταιτε. εχεις αμφιβολια?
17	Και η εκκλησία διώκεται κύριε τραγουδιστά. Όχι μόνο ο κλάδος σας, Έχω φύγει από το σύστημα σας γιατί δεν φοράω μάσκα και δεν επιτρέπεται. Μην πατήσαι κανείς του συστήματος στο περιθώριο μου θα τον γαμησω.
18	Στις εκκλησίες κολλάει, όμως με την Αγία Κοινωνία δεν κολλάει... τα ισοπεδώνουμε όλα...
19	Αυτό που φταίς εσύ και όσοι είναι σαν και εσένα είναι οτι τα φάγατε αμάσητα από την αρχή. Λες και υπήρχε περίπτωση το σύστημα να σε χώσει μέσα για το καλό σου... Πάντως, για να σου λυθεί η απορία, απλώς τα ποσοστά προσπαθούν να ρίξουν με γάμους, συναυλίας ενώ το μετρό τρέχει κανονικά. Επίσης ας αναμένουμε και την πορεία του ιού όσο κρυώνει ο καιρός.

Όπως ήταν αναμενόμενο, η σύγκρουση με συγκεκριμένα καθεστώτα αλήθειας προκαλεί αντιδράσεις και φέρνει στην επιφάνεια συγκεκριμένες στάσεις πολιτών, οι οποίοι/ες:

- αντιστέκονται στο γεγονός ότι η μετάληψη αποτελεί τρόπο μετάδοσης του ιού, λόγω θρησκευτικών πεποιθήσεων (σχόλια 17 & 18)
- θεωρούν τα θέατρα και τις συναυλίες εστίες μετάδοσης (σχόλιο 16)

- εκλαμβάνουν εξαρχής τα όποια κυβερνητικά μέτρα ως καταστολή (σχόλιο 19).

4.2.3 Το κοινωνιοπολιτισμικό πλαίσιο

Το βίντεο κλιπ «Δεν κολλάει στο αεροπλάνο» αναρτήθηκε στα μέσα του Οκτώβρη του 2020. Μεσολάβησε ένα καλοκαίρι με ανοιχτές μετακινήσεις, με την υποδοχή τουριστών/τριών και τη λειτουργία της εστίασης. Το φθινόπωρο, ωστόσο, λαμβάνονται μέτρα όπως η απαγόρευση της λειτουργίας των καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος από τις 12:00 τα μεσάνυχτα, η απαγόρευση της συνάθροισης άνω των 9 ατόμων σε κλειστούς και ανοιχτούς χώρους, η αναστολή συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων και κινηματογραφικών προβολών, και η θέσπιση ανώτατου ορίου 20 ατόμων σε τελετές. Επομένως, το βίντεο κλιπ τοποθετείται χρονικά σε μία περίοδο, όπου συγκεκριμένες συναθροίσεις επιτρέπονται (π.χ. ΜΜΜ, αεροπορικά ταξίδια) ενώ άλλες όχι (συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις). Στο επίπεδο του αφηγηματικού κόσμου, τόσο από πλευράς γλωσσικής όσο και οπτικής ανάλυσης, κατασκευάζονται ταυτότητες αντίστασης (Castells 2010) καθώς μέσω της πληθώρας των αντιτιθέμενων γνωσιακών σεναρίων στοχοποιούνται τα μέτρα, και συνεπώς οι κυβερνητικές επιλογές, ως αντιφατικά και επιζήμια για συγκεκριμένους κλάδους. Στο επίπεδο της αφηγηματικής διεπίδρασης, οι αποδέκτες/τριες δείχνουν, κατά πλειονότητα να τάσσονται υπέρ του καλλιτέχνη και της διακωμώδησης των κυβερνητικών αντιφάσεων. Σε μικρότερη κλίμακα, εντοπίζονται περιπτώσεις που αντιστέκονται στη ρήξη των καθεστώτων αλήθειας που επιχειρεί ο καλλιτέχνης.

Ως προς το ευρύτερο κοινωνιοπολιτισμικό πλαίσιο, μέσω του βίντεο κλιπ αναδύεται η φωνή μιας συλλογικότητας που βάλλεται και, επομένως απαξιώνεται, από τα κυβερνητικά μέτρα, αυτή των καλλιτεχνών. Όπως επισημαίνει ο Castells (2010: 8-10), οι ταυτότητες αντίστασης συγκροτούνται και συγκροτούν συλλογικότητες που στιγματίζονται από τις άνωθεν μορφές ηγεμονίας. Μέσω του χιουμοριστικού τραγουδιού και την υπονόμηση των κυβερνητικών αποφάσεων, ο καλλιτέχνης αντιστέκεται στο ηγεμονικό καθεστώς αλήθειας περί αντιμετώπισης του ιού, εκφράζοντας μια συλλογική απαίτηση. Αξίζει να σημειώσω εδώ ότι παρόλο που μέσω του τραγουδιού αποκαλύπτεται η αντίφαση στις κυβερνητικές επιλογές (ευνοϊκή μεταχείριση της εκκλησίας, δαιμονοποίηση των καλλιτεχνικών δραστηριοτήτων) ο βασικός ήρωας συνεχίζει να πειθαρχεί («Απορώ μα συνεχίζω σ' όλα αυτά να πειθαρχώ»). Με άλλα λόγια, δεν προωθείται η ολική ρήξη με τα μέτρα και η υπονόμηση της ασφάλειας των πολιτών, αλλά η κριτική (θεώρησή) τους.

5. Σχεδιασμός διδακτικής πρότασης

Η διδακτική πρόταση που ακολουθεί συστήνεται προς αξιοποίηση στο γλωσσικό μάθημα της Β' Γυμνασίου και συγκεκριμένα στην Ενότητα 6 *Παρακολουθώ, ενημερώνομαι και ψυχαγωγούμαι από διάφορες πηγές (ΜΜΕ, διαδίκτυο κτλ.)* ή/και Ενότητα 7 *Βιώνοντας προβλήματα της καθημερινής ζωής* (Νεοελληνική Γλώσσα Β' Γυμνασίου· Γαβριηλίδου, Εμμανουηλίδης & Πετρίδου-Εμμανουηλίδου 2015). Όπως ανέφερα παραπάνω (βλ. ενότητα 3.2.2), για τον σχεδιασμό υιοθετώ το μοντέλο των πολυγραμματισμών.

Μέσω της πρότασης, επιδιώκεται οι μαθητές/τριες:

- να αντιλαμβάνονται τις λειτουργίες του χιούμορ
- να εντοπίζουν τους γλωσσικούς μηχανισμούς που κατασκευάζουν λεκτικά/οπτικά το χιούμορ
- να εντοπίζουν και να σχολιάζουν με κριτικό τρόπο τον στόχο του χιούμορ
- να κατανοούν τη συμβολή του χιούμορ τόσο στην κατασκευή ταυτοτήτων νομιμοποίησης όσο και αντίστασης.

Στην τοποθετημένη πρακτική, οι μαθητές/τριες καλούνται να φέρουν στην τάξη χιουμοριστικά κείμενα σε σχέση με τον κορονοϊό (π.χ. memes, χιουμοριστικά βίντεο κ.λπ.) που συναντούν στην καθημερινότητά τους. Επιχειρείται μια προκαταρκτική κουβέντα για το τι είναι χιούμορ, ποιες λειτουργίες επιτελεί στον λόγο και τι είναι αυτό που βρίσκουν αστείο στα κείμενα που συγκέντρωσαν. Γίνεται αναφορά στο θεμέλιο λίθο του χιούμορ, την ασυμβατότητα, και στη σημασία του χιουμοριστικού στόχου. Ανάμεσα στα κείμενα, ενδέχεται να συμπεριλαμβάνονται και τα χιουμοριστικά βίντεο κλιπ του Θέμου Ρίζου, τα οποία εξετάσαμε στην ανάλυση (βλ. ενότητα 4).

Στην ανοιχτή διδασκαλία, επιλέγονται προς μελέτη τα βίντεο κλιπ *Καταδίκη (Αγκαλιά με τ' αντισηπτικά)* και *Δεν κολλάει στο αεροπλάνο*. Ειδικότερα, έμφαση δίνεται στο μηχανισμό του χιούμορ, από γλωσσικής και οπτικής πλευράς. Οι μαθητές/τριες χωρίζονται σε τέσσερις ομάδες και η καθεμιά αναλαμβάνει να μελετήσει διαφορετικό μέρος από το κάθε βίντεο κλιπ. Ειδικότερα, η πρώτη ομάδα εστιάζει στον ήρωα και στο ρεφρέν του πρώτου τραγουδιού, η δεύτερη στην ηρωίδα και στο ρεφρέν, η τρίτη ομάδα στο δύο πρώτα κουπλέ του δεύτερου τραγουδιού και η τέταρτη στο τρίτο κουπλέ και στο ρεφρέν. Στο στάδιο αυτό, μπορούν να τεθούν ερωτήματα όπως:

- Σε τι είδους πράξεις εμπλέκεται ο ήρωας/η ηρωίδα;
- Πώς αναπαρίσταται οπτικά ο ήρωας/η ηρωίδα;
- Πού εντοπίζετε χιούμορ από γλωσσικής πλευράς; Τι εκλαμβάνετε ως ασύμβατο στη γλωσσική αναπαράσταση του ήρωα/της ηρωίδας;
- Πού εντοπίζετε χιούμορ από πλευράς απεικόνισης; Τι εκλαμβάνετε ως ασύμβατο στην οπτική αναπαράσταση του ήρωα/της ηρωίδας;
- Τι είδους ταυτότητες κατασκευάζονται για τους χαρακτήρες σε σχέση με τον κορονοϊό;
- Πώς αναπαρίσταται ο κορονοϊός;

Στην κριτική πλαισίωση, οι μαθητές/τριες καλούνται να τοποθετηθούν κριτικά απέναντι στο κείμενο. Ο εκπαιδευτής/τρια μπορεί να κινητοποιήσει την κριτική ματιά των μαθητών/τριών με ερωτήματα όπως:

- Ποιος είναι ο στόχος του πρώτου τραγουδιού;
- Ποιος είναι ο στόχος του δεύτερου τραγουδιού;
- Ποιες ομοιότητες και διαφορές εντοπίζετε; Πώς αιτιολογούνται κατά την άποψή σας;
- Ποια θεωρείτε ότι είναι η στάση του καλλιτέχνη απέναντι στα μέτρα της κυβέρνησης στο πρώτο τραγούδι και ποια στο δεύτερο;
- Ποια «αλήθεια» στοχοποιείται στο δεύτερο τραγούδι και γιατί;

Στη μετασχηματισμένη πρακτική, οι μαθητές/τριες αξιοποιούν τη γνώση που αποκόμισαν για να συνθέσουν νέα κείμενα. Ενδεικτικές δραστηριότητες:

- Παιχνίδι ρόλων: Είστε καλεσμένοι/ες σε τηλεοπτική εκπομπή με θέμα τον κορονοϊό. Χωρίζεστε σε δύο ομάδες, η μία εκπροσωπεί την κυβέρνηση και

κατακρίνει το τραγούδι «Δεν κολλάει στο αεροπλάνο», και η άλλη τους/τις καλλιτέχνες/ίδες που το επιδοκιμάζουν. Επιλέξτε ένα άτομο να συντονίσει τη συζήτηση.

- Είστε μέλη μιας σχολικής μπάντας. Γράψτε ένα τραγούδι σχετικό με τον κορονοϊό, συνθέστε τη μουσική και σκηνοθετήστε το βίντεο κλιπ.
- Ως μέλη του 15μελούς, γράψτε μια επίσημη ανοιχτή επιστολή διαμαρτυρίας με θέμα τα κυβερνητικά μέτρα για την αντιμετώπιση του κορονοϊού προς τον πρωθυπουργό.
- Ως blogger, γράψτε ένα χιουμοριστικό άρθρο με θέμα τα κυβερνητικά μέτρα για την αντιμετώπιση του κορονοϊού.

6. Συμπεράσματα-συζήτηση

Στο άρθρο αυτό με απασχόλησε η αφηγηματική κατασκευή ταυτοτήτων νομιμοποίησης και αντίστασης σε κείμενα μαζικής κουλτούρας καθώς και η αξιοποίησή τους στο πλαίσιο της κριτικής παιδαγωγικής. Ειδικότερα, εξέτασα δύο χιουμοριστικά βίντεο κλιπ του μουσικού Θέμου (Aricos) Ρίζου με θέμα τον κορονοϊό, τα οποία αναρτήθηκαν στο YouTube σε δύο διαφορετικές φάσεις της πανδημίας. Το πρώτο συνέπεσε με την εφαρμογή του πρώτου λοκντάουν (Μάρτιος 2020), ενώ το δεύτερο δημοσιεύτηκε τον Οκτώβριο του 2020. Βάσει της ανάλυσης, προκύπτει ότι κατά την πρώτη φάση, μέσω της γλωσσικής και οπτικής αναπαράστασης, κατασκευάζονται ταυτότητες νομιμοποίησης για τους χαρακτήρες του βίντεο κλιπ, και ως εκ τούτου, καλλιεργείται μια συναινετική στάση απέναντι στο καθεστώς αλήθειας που προβάλλει/επιβάλλει η κυβέρνηση σε σχέση με την αντιμετώπιση του ιού. Το χιούμορ εδώ λειτουργεί εκτονωτικά, κι όχι ως όχημα απειλής των ηγεμονικών μορφών εξουσίας. Αντίθετα, στη δεύτερη φάση, μέσω των αντιτιθέμενων γνωσιακών σεναρίων στοχοποιούνται οι κυβερνητικές επιλογές και αποφάσεις, με αποτέλεσμα τα ηγεμονικά καθεστώτα αλήθειας να τίθενται υπό αμφισβήτηση. Εδώ το χιούμορ λειτουργεί υπονομευτικά, συμβάλλοντας στην κατασκευή ταυτοτήτων αντίστασης. Οι εν λόγω ταυτότητες αναδεικνύουν την καταπίεση και υποτίμηση συγκεκριμένων συλλογικοτήτων/ομάδων, όπως στην προκειμένη περίπτωση των μουσικών, των ηθοποιών, και των καλλιτεχνών εν γένει. Ένα εύλογο ερώτημα που προκύπτει είναι κατά πόσο η ορατοποίηση και η αμφισβήτηση των ηγεμονικών καθεστώτων αλήθειας μέσω του χιούμορ μπορεί να οδηγήσει στην έμπρακτη ανατροπή τους. Η Τσάκωνα (2021: 66, βλ. επίσης και σχετική συζήτηση εκεί) σημειώνει χαρακτηριστικά ότι τα χιουμοριστικά κείμενα για την πανδημία

γίνονται καθημερινές καταγραφές συμπεριφορών και εντυπώσεων, καθώς βυθιζόμαστε στην καταπίεση, ενώ φανταζόμαστε μια πραγματικότητα στην οποία τα περιοριστικά μέτρα θα μπορούσαν έμπρακτα και αποτελεσματικά να γελοιοποιηθούν, να αγνοηθούν και να ανατραπούν (Τσάκωνα 2021: 66).

Τέλος, μέσω της διδακτικής πρότασης, στόχος μου είναι οι μαθητές/τριες να έχουν τη δυνατότητα να αναπτύξουν την κριτική τους ικανότητα, ερχόμενοι/ες σε επαφή με ελκυστικά, νεανικά και επίκαιρα κείμενα από την ιδιαίτερα δημοφιλή πλατφόρμα του YouTube. Εμβαθύνοντας στον μηχανισμό του χιούμορ, αναμένεται να κατανοήσουν πώς κάθε κείμενο κατασκευάζει συγκεκριμένες εκδοχές της

πραγματικότητας και πώς συνομιλεί με ευρύτερους/κυρίαρχους λόγους. Αναπλαισιώνοντας τα λόγια του Jones (2021), ευελπιστώ οι μαθητές/τριες να μπορέσουν εντέλει να αντιληφθούν ότι

η παραγωγή νοήματος στο πλαίσιο του COVID-19 δεν αφορά απλώς και μόνο τον COVID-19, αλλά και ζητήματα, όπως η ανισότητα, ο ρατσισμός, ο μιλιταρισμός, η πολιτισμική ταυτότητα, η εξειδίκευση, η εξουσία (Jones 2021: 3).

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον Αργύρη Αρχάκη και τους/τις ανώνυμους/ες αξιολογητές/τριες του άρθρου για τα πολύτιμα σχόλιά τους.

Βιβλιογραφία

- Αρχάκης, Α. 2020α. *Από τον Εθνικό στον Μετα-εθνικό Λόγο: Μεταναστευτικές Ταυτότητες και Κριτική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκη.
- Αρχάκης, Α. 2020β. «Η νόσος του κορωνοϊού και οι μεταναστευτικές 'ροές' ως εθνικές απειλές: Παράλληλες αναγνώσεις από μια κοινωνιογλωσσολογική οπτική και όχι μόνο». Στο Π. Καπόλα, Γ. Κουζέλης & Ο. Κωνσταντάς (επιμ.), *Αποτυπώσεις σε στιγμές κινδύνου*. Αθήνα: Νήσος & Εταιρεία Μελέτης των Επιστημών του Ανθρώπου, 405-412.
- Αρχάκης, Α. & Τσάκωνα, Β. 2011. *Ταυτότητες, Αφηγήσεις και Γλωσσική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.
- Alvermann, D., Moon, J., & Hagoood, M. 1999. *Popular Culture in the Classroom: Teaching and Researching Critical Media Literacy*. Newark/Chicago: International Reading Association and the National Reading Conference.
- Attardo, S. 2001. *Humorous Texts: A Semantic and Pragmatic Analysis*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Bamberg, M. 1997. "Positioning between structure and performance." *Journal of Narrative and Life History* 7(1-4): 335-342.
- Baynham, M. 2000. *Πρακτικές Γραμματισμού*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Γαβριηλίδου, Μ., Εμμανουηλίδης, Π. & Πετρίδου-Εμμανουηλίδου, Ε. 2015. *Νεοελληνική Γλώσσα Β' Γυμνασίου*. ΟΕΔΒ: ΙΤΥΕ Διόφαντος.
- Castells, M. 2010. *The Power of Identity*. 2η έκδοση. MA/Oxford: Wiley-Blackwell.
- Cope, B. & Kalantzis, M. (επιμ.). 2000. *Multiliteracies: Literacy Learning and the Design of Social Futures*. London: Routledge.
- Cope, B. & Kalantzis, M. (επιμ.). 2015. *A Pedagogy of Multiliteracies*. New York: Palgrave Macmillan.
- De Fina, A. 2003. *Identity in Narrative. A Study of Immigrant Discourse*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Dyson, A.H. 1997. *Writing superheroes: Contemporary Childhood, Popular Culture and Classroom Literacy*. New York: Teachers College Press.
- Fairclough, N. (επιμ.). 1992. *Critical Language Awareness*. London: Longman.
- Foucault, M. 1980. *Power/knowledge: Selected interviews and other writings 1972-1977* (επιμ. Colin Gordon). New York: Pantheon Books.
- Halliday, M. A. K. 1994/1985. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold.

- Halliday, M. A. K. & Matthiessen, C. 2004. *An Introduction to Functional Grammar*. London: Routledge.
- Janks, H. 2010. *Literacy and Power*. London/New York: Routledge.
- Jones, R. H. "Introduction: Are Discourse Analysts 'Essential Workers'?" Στο R. H. Jones (επιμ.), *Viral Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press, 1-5.
- Karachaliou, R. & Archakis, A. 2018. "Reactions to jab lines in conversational storytelling". Στο V. Tsakona & J. Chovanec (επιμ.), *Creating and Negotiating Humor in Everyday Interactions*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 29-56.
- Καραχάλιου, Ρ. 2018. *Η Προσφώνηση στις Συνομιλιακές Αφηγήσεις*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη).
- Κατσογιάννου, Μ. & Στεφανίδου, Ζ. 2020. *COVID-19 - Το Λεξικό*. Αθήνα: Kavnadia Crew Publications.
- Kress, G. & van Leeuwen, T. 2010. *Η Ανάγνωση των Εικόνων: Η Γραμματική του Οπτικού Σχεδιασμού*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Labov, W. 1972. *Language in the Inner City*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Langley, M. & Coutts, L. 2020. "Singing away the coronavirus blues: making music in a time of crisis reminds us we belong." *theconversation.com* Ανάκτηση από <https://theconversation.com/singing-away-the-coronavirus-blues-making-music-in-a-time-of-crisis-reminds-us-we-belong-133790>
- Μανιού Ε. 2016. *Η (ανα)συγκρότηση της επιστημονικής γνώσης στο σχολείο: Κοινωνιογλωσσολογική ανάλυση εκπαιδευτικών πρακτικών*. Δημοσίευτη Διδακτορική Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Marsh, J. & Millard, E. 2001. *Literacy and Popular Culture Using Children's Culture in the Classroom*. London: Sage.
- Parivudhiphongs, A. 2020. "COVID-19 -You Can't Stop the Beat!" *Journal of Urban Culture Research* 20: 3-9.
- Στάμου, Α. Γ. 2011. Η κριτική ανάλυση λόγου των περιβαλλοντικών κειμένων: Προς μια κριτική γλωσσική επίγνωση. *12 Κείμενα για τη Γλωσσολογία: Πρακτικά των Ετήσιων Συναντήσεων του Τομέα Γλωσσολογίας*. Πινακάτες Πηλίου: Κοντύλι, 179-193.
- Στάμου, Α. Γ. 2014. «Η κριτική ανάλυση λόγου: Μελετώντας τον ιδεολογικό ρόλο της γλώσσας». Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού & Β. Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*. Αθήνα: Νήσος, 149-187.
- Στάμου, Α., Αρχάκης, Α. & Πολίτης, Π. 2016. «Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Χαρτογραφώντας το πεδίο». Στο Α. Στάμου, Π. Πολίτης & Α. Αρχάκης (επιμ.), *Γλωσσική ποικιλότητα και κριτικοί γραμματισμοί στον λόγο της μαζικής κουλτούρας: Εκπαιδευτικές προτάσεις για το γλωσσικό μάθημα*. Καβάλα: Σαΐτα, 13-55.
- Stamou, A. G. 2001. "The representation of non-protesters in a student and teacher protest: A Critical Discourse Analysis of news reporting in a Greek newspaper". *Discourse & Society* 12: 653-680.
- Smith, A.D., Smith, T. & Bobbitt, R. (επιμ.) 2008. *Teaching in the Pop Cultural Zone: Using Popular Culture in the Composition Classroom*. Boston: Wadsworth.
- Τσάκωνα, Β. 2013. *Η Κοινωνιογλωσσολογία του Χιούμορ: Θεωρία, Λειτουργίες & Διδασκαλία*. Αθήνα: Γρηγόρη.

- Τσάκωνα Β. 2021. Το χιούμορ ως μνήμη στην αρχή της πανδημίας του COVID-19. *Aegean Working Papers in Ethnographic Linguistics* 3: 51-71.
- Tervo, M. & Ridanpää, J. 2016. "Humor and parody in Finnish rap music videos". *European Journal of Cultural Studies* 19(6):1-21.
- Yoon, B & Sharif, R. 2015. "History of Critical Literacy through the various theoretical frameworks". Στο B. Yoon & R. Sharif (επιμ.), *Critical Literacy Practice: Applications of Critical Theory in Diverse Settings*. New York: Springer, 9-19.
- van Leeuwen, T. 2008. *Discourse and Practice: New Tools for Critical Discourse Analysis*. Oxford: Oxford University Press.

Παράρτημα

Καταδίκη (Αγκαλιά με τ' αντισηπτικά)

<https://www.youtube.com/watch?v=NIRrepO1LYA>

Στίχοι:

Μετρώ πλακάκια, πίνω σφηνάκια
Ψάχνω στο Google συνταγές για φασολάκια
Με καταδίκασε ο κορονοϊός
Να βαριέμαι μοναχός

Τρώω σουβλάκια, ακούω μπιτάκια
Βλέπω για εικοστή φορά τα Φιλαράκια
Με καταδίκασε η καραντίνα αυτή
Να βαριέμαι μοναχή

Μα θα τελειώσει όλο αυτό κάποια στιγμή
Και θα βρεθούμε τελικά εγώ κι εσύ
Ώστε αν μας κλείσουνε στα σπίτια μας ξανά
Να είμαστε αγκαλιά με τ' αντισηπτικά,
με τ' αντισηπτικά.

Βλέπω ειδήσεις, κάνω δεήσεις
Κι όλο κοιτάω το κινητό για ειδοποιήσεις
Με καταδίκασε αυτός ο εγκλεισμός
να βαριέμαι μοναχός

Φτιάχνω τη βρύση, ακούω Βίση
Μα δεν παλεύεται άλλο πια αυτή η πλήξη
Με καταδίκασε η πανδημία αυτή
Να βαριέμαι μοναχή

Μα θα τελειώσει όλο αυτό κάποια στιγμή
Και θα βρεθούμε τελικά εγώ κι εσύ
Ώστε αν μας κλείσουνε στα σπίτια μας ξανά
Να είμαστε αγκαλιά με τ' αντισηπτικά,
με τ' αντισηπτικά, με τ' αντισηπτικά.

Δεν κολλάει στο αεροπλάνο

<https://www.youtube.com/watch?v=dsMYIE6b9V4>

Στίχοι:

Από τότε που κυκλοφορεί τριγύρω ο ιός
Προσπαθώ πάντα να είμαι τύπος και υπογραμμός
Τη μάσκα δεν τη βγάζω από πάνω μου στιγμή
Μα τώρα τελευταία έχω κάπως μπερδευτεί

Ψάχνω απαντήσεις, ανοίγω την τιβί
«Μην μπερδεύεσαι», ακούω, «η αλήθεια είναι αυτή»:

Δεν κολλάει στ' αεροπλάνο, δεν κολλάει στο μετρό
Δεν κολλάει στις εκκλησίες, αν πιστεύεις στο Θεό
Μα κολλάει στις συναυλίες και στο θέατρο θα σε βρει
Συνεπώς για όλα φταίνε μουσικοί κι ηθοποιοί

Μπαίνω σ' ένα λεωφορείο, μ' άλλους εκατό μαζί
Σ' έναν γάμο όμως λέει, δέκα θα 'μασταν πολλοί
Απορώ μα συνεχίζω σ' όλα αυτά να πειθαρχώ
Αφού τραγουδάω και παίζω μάλλον κάπου φταίω κι εγώ

Ακούω στο ραδιόφωνο είναι ένας και εξηγεί
«Είναι όλα βασισμένα στην εξής απλή αρχή:

Καταλήγω σε μια μπάρα μπας και πιω ένα ποτό
Μόνο σε τραπέζι λένε, κινδυνεύεις στα σκαμπώ
Μα με διώχνουν πριν καθίσω, είναι δώδεκα παρά
«Ένα ποτό» παρακαλάω «και σας παίζω δωρεάν»

Βγάζω την κιθάρα, με ψεκάζουν με Ντετόλ
Ο ιός σου λέει κολλάει από το κλειδί του σολ.